

ko kaikki maailman ihmiset halukkaita samanlaiseen elämäntapaan kuin hän itse ja hänen kuvaamansa luova luokka. Entä jos joku arvostaakin mahdollisuutta asua samassa paikassa koko ikänsä? Tai asua lähellä sukulaisiaan? Tai ylipäätään elää elämää, jossa on mahdollista tehdä myös pitemmän aikavälin suunnitelmia?

Luovan luokan ideologian pätevyyttä voisi kysyä myös sen omilta lapsilta: Kuinka moni haluaa ukin tai mummin, joka mieluummin maistelee viinejä

tai golfaa kuin viettää aikaa lastenlastensa kanssa? Kuinka moni haluaa vanhemmat, joiden prioriteetteihin ei kuulu perhe ja jotka käyttävät lähes kaiken aikansa työhön? Luovan luokan elämä – sellaisena kuin Florida sen kuvaa – ei juuri mahdollista säännöllistä arkea. Jatkuva kiireen ja pätemisen maailma on ehkä aikuiselle valinta, mutta harvoin lapselle.

Floridalle on itsestään selvää, että ”luovan luokan jäsenten on nähtävä, että heidän taloudelli-

nen merkityksensä tekee heistä luonnollisen ja itse asiassa ainoan mahdollisen 2000-luvun johtajan”. Hän toteaa, miten ”me emme ole ottaneet riittävän vakavasti sitä johtajuuden veloitetta, jonka asemamme edelläkävijöinä meille asettaa”.

Toistaiseksi luovalla luokalla lienee kuitenkin vielä joitakin elämäntapaansa liittyviä ongelmia ratkaistavana, ennen kuin se lähtee valloittamaan maailmaa.

Marxin haamu tietoyhteiskunnassa

PASI PYÖRIÄ

Mitä tekemistä Karl Marxilla, teollistumisen aikakauden suurella teoreetikolla ja kapitalismin kriitikolla, on uuden tietotekniikan ja tietoyhteiskunnan kanssa? Voiko Marx yhä olla elävä keskustelukumppanimme, Jukka Heiskanen ja Jorma Mäntylä kysyvät toimittamassaan Karl Marx -seuran julkaisussa ja esipimättä vastaavat että miksipä ei. Toimittajakaksikon mukaan esimerkiksi Marxin analyysi monopolien syntymekanismeista tai tieteellisten ideoiden vapaan vaihdon merkityksestä ei ole suinkaan vanhentunut Microsoftin ylivallassa ja intellektuaalisista tekijänoikeuksista käytävien kiistojen aikana.

Valitettavasti Heiskanen ja Mäntylän johdantoluku ei tätä sinänsä mielenkiintoista ja haastavaa lähtökohtaa lukijalle juuri onnistu avaamaan. Moniselitteisiä ja turhan vähälle tulkin-

nalle jääviä Marx-sitaatteja vilisevä johdanto lähinnä herättää epäilyn, että kokonaisuudessaankin kirjan tieteellinen anti jäänee varsin vaatimattomaksi, vaikka varsinainen kirjoittajajoukko on akateemisesti varsin ansioitunutta. Ongelmallisinta mielestäni on, että useimmat koelman kirjoittajista eivät erityisemmin vaivaudu peittelemään selvästi aikansa eläneitä ideologisia näkemyksiään. Esimerkiksi saksalaissosiologi ja Sozialismus-lehden entinen päätoimittaja Joachim Bischoff kirjoittaa tietotekniikasta uutena pääoman kasautumista ja työvoiman kurjistumista kiihdyttävänä mekanismina vain päätyäkseen kiusallisen vanhahtavalta kalskahtavaan dogmiin: ”Meidän on löydettävä tie ulos tilanteesta, jota luonnehtivat vähäinen talouskasvu, korkea työttömyys, hyvinvointivaltion tuhou-

Jukka Heiskanen &
Jorma Mäntylä (toim.)
MarxIT: Informaatiokapitalismin kriittistä tarkastelua
Karl Marx -seura 2003
155 s.

tuminen ja lisääntyvät eriarvoisuudet jaon piirissä. Tässä laajamittaisessa ja monitahoisessa uudistusprosessissa tulee työläisillä olemaan keskeinen rooli.” Näin Bischoff siis julistaa sanatarkasti siteeraten. Vain vallankumouksen käsite on vaihtunut ”uudistusprosessiksi”.

Samankaltainen joskin hienovaraisempi asenteellisuus vaivaa myös Nicholas Garnhamin, Pertti Honkasen ja teoksen toimittamiseen osallistuneen Jorma Mäntylän artikkeleita, joissa on vahvasti läsnä ei pelkästään

Marxin vaan myös dogmaattisen marxismin haamu. Paradoksaalisesti historiallisesta materialismista ammentavat kirjoittajat unohtavat teknologian pitkän ja moniulotteisen sosiaalishistorian. Jo industrialismin ensiaskeleista lähtien teollisilla tuotantoteknologian uudistuksilla on ollut sekä puolustajansa että kriitikonsa. 1700-luvulla esimerkiksi ranskalainen valistusfilosofi Denis Diderot uskoi yksitoikkoisen ruttiin antavan vapauden inhimilliselle mielikuvitukselle siinä, missä Adam Smith korosti loputtomaan toistoon perustuvien työprosessien haitallisuutta työtekijöille.

Myöhemmin Marxista muodostui varmasti ahkerimmin lainattu suurteollisuuden kriitikko, joka ankaran (ja dogmaattisen) tulkinnan mukaan uskoi industrialismin johtavan vääjäämättä työn köyhtymiseen ja työolojen kurjistumiseen. Marx tiivistä teesinsä teollistumisen vaikutuksista Pääoman kuuluisassa 13. luvussa muun muassa kirjoittamalla, että ”kone tulee kapitalistin käsissä objektiiviseksi ja järjestelmällisesti käytetyksi keinoksi pusertaa enemmän työtä samassa ajassa”. Tässä Marx kieltämättä osui enemmän kuin oikeaan. Tuottavuuden kasvu on kapitalismin ydin. Kyseenalaisempi oli sen sijaan väite, että koneiden käytön myötä työläinen joutuu taistelemaan pääomasuhteen lisäksi myös työvälinettä, pääoman aineellista olemuotoa ja työläisen itsensä kilpailijaa vastaan, koska ”koneen aiheuttama pääoman arvonnäisyys on suoraan verrannollinen niiden työläisten lukumäärään, joiden elinehdot se tuhoaa”.

Edelliset satunnaisesti poimimani Marx-sitaatit osoittavat vain ja ainoastaan kaksi asiaa:

Marxin voidaan tulkita olleen sekä oikeassa että väärässä. Sopiivia virkkeitä kontekstistaan irrottaen voimme siis hyvin olla sitä mieltä, että marxilaisella käsitteistöllä on edelleen paikkansa yhteiskunnallisia ilmiöitä selittäessä tai sitten ei. Siksi olisin kaivannut etenkin Heiskasen ja Mäntylän johdannossa kriittistä vastakkainasettelua Marxin ajankohtaisuuden puolesta ja sitä vastaan puhuvien näkemysten välillä. Poikkeuksen tosin muodostaa Harry Nickin artikkeli, jossa analysoidaan varsin tervetä järkevästi tieteellisen teknisen kumouksen epäonnistumista DDR:ssä. Tosin tämäkään teksti ei ole tuoreudella pilattu ainakaan kaltaiseni muurin murtumisen jälkeen akateemisen taipaleensa aloittaneen lukijan näkökulmasta.

Lukijan helpotukseksi teoksen loput artikkelit pureutuvat kriittisesti ja ennen kaikkea ajankohdasta tietotekniikan ja nykykapitalismin välisiin haasteisiin. Tere Vadén, Richard Stallman (Vadénin haastattelemana) ja Jussi Silvonen käsittelevät artikkeleissaan ansiokkaasti niin kutsuttua hakkerikulttuuria ja vapaita ohjelmistoja, lähinnä Linux-käyttöjärjestelmää, jonka kehittämiseen vihkiytyneet harastajat edustavat eräänlaista kapitalismin logiikalle vierasta uusyhteisöllisyyttä. Näissä teksteissä ei niinkään paneuduta marxilaiseen teoriaperinteeseen vaan konkreettisiin nyky-yhteiskunnalle relevantteihin kysymyksiin ja annetaan lukijan päätellä, mitä mieltä Marx olisi ollut esimerkiksi reaaliaikaisesta tiedonvälityksestä ja talouden globalisaatiosta.

Erityisesti Vadénin artikkeli tarjoaa mielenkiintoisen katsauksen omistussuhteiden on-

gelmiin informaatiokapitalismissa. Vadénin mukaan on huoletuttavaa, että samalla kun joukkoviestinnän ja tekijänoikeuksien omistus keskittyy, yhä suuremmat osat maailmasta on alettu nähdä ”koodina”, joka voidaan suojata tekijänoikeudella. Tällä Vadén tarkoittaa sitä, että yhä useampia ihmiselämän alueita on alettu manipuloida ikään kuin kyseessä olisi tietokoneohjelma. Tästä kokonaisuudesta ohjelmistojen vapaus tai tekijänoikeudella suojaaminen on vain jäävuoren huippu. Esimerkiksi lääkkeiden patenttisuojaa toisaalta kannustaa lääke-tehtaita jatkuvaan tuotekehitykseen, mutta toisaalta patenttisuojaa myös rajaa merkittävän osan maailman vähävaraisista nykyaikaisen lääketieteen ulkopuolelle.

Vaikka niin patenttien, tekijänoikeuksien kuin yksityisomaisuudenkin suojelulla on tärkeä tehtävänsä, johtaa tämä Vadénin sanoin kolonialismiin, jos yhteisen sosiaalisen pääoman kiertoa rajoitetaan. Koska kaiken kulttuurin luominen perustuu aikaisempaan kulttuuriin, jossain vaiheessa on myös annettava takaisin; on annettava toisille mahdollisuus rakentaa, eikä vain omistaa ja sulkea loputtomiin toiset pois, Vadén kirjoittaa. Tietoyhteiskuntaa ja niin sanottua uutta taloutta ajatellen keskeisin ongelma tässä on se, että potentiaalisesti yleishyödyllisen tietopääoman kasautuminen saattaa ehkäistä uusien innovaatioiden syntyä, vaikka juuri innovaatiokykyä pidetään nykyisen tietotalouden moottorina.

Helppoa ratkaisua tähän ristiriitaan tuskin on, mutta Stallmanin käsite ”copyleft” voisikenties toimia kriittisenä työkaluna epätervettä intellektuaalisen

omaisuuden keskittymistä vastaan, kuten Vadén tuntuu usko-
van. Stallmanin käsite on kieltä-
mättä elegantti, ja sitä onkin
kutsuttu 1900-luvun merkittä-

vimmäksi sosiaaliseksi innovaa-
tioksi: siinä missä ”copyright”
kieltää tai rajoittaa tiedon va-
paata kiertoa, ”copyleft” ei pel-
kästään anna tähän lupaa vaan

edellyttää, että tämä oikeus va-
pauksen siirretään edelleen: anna
siis hyvän kiertää.

Nimestä alkaen oiva väitöskirja

PERTTI HEMÁNUS

Olen lukenut Turo Uskalin väi-
töskirjan mitä kiinnostuneimpa-
na, mitä en enää usein tee. Pääs-
tyäni lähelle loppua mieleen pa-
lautui syntymäkuntani Suomus-
järvi ja toukokuu 1941. Olin
seitsemänvuotias ja autoin äitiä
perunanistutuksessa, kun isä tu-
li hyvästelemään meidät. Hän
oli syvästi kristillinen kansakou-
lunopettaja, joka inhosi yli kai-
ken sotia mutta joutui lähte-
mään mukaan – totta kai. Hän
lohdutti meitä sanomalla, että
sodasta tulee lyhyt ja voittoa ja
hän palaa kotiin jo syksyllä.

Sodasta ei tullutkaan lyhyttä
eikä voittoa. Länsinaapurit –
tämä tulee jokaisen muistaa –
yhdessä Neuvostoliiton kanssa
kukistivat Adolf Hitlerin armei-
jan.

Syksyllä 1944 aloitin oppi-
kouluni ja aloin käydä päivittäin
myös kirjaston lehtisälissä. Mi-
kä on Neuvostoliitto? Millä se
voitti sodan? Onko se muka ai-
van kelvoton maa? Tällaisia mie-
tiskelin.

Turo Uskali antaa välillisesti
vastauksen, mutta totisesti jälki-
käteen. Tämä ei taas ole lainkaan
hänen vikansa, vaan selitty suu-
resta ikäerostamme.

Kirjan nimi on loistava. ”Älä
kirjoita itseäsi ulos”, on Uuden

Suomen päätoimittajan Eero Pe-
täjänien mielestäni viisas neu-
vo Moskovaan lähtevälle Aarne
Tanniselle. Totta kai olisi ollut
tyhmää pilata jo järjestynyt suh-
de. Toisaalta voitaisiin ajatella,
että otsikko sisältäisi kätketyn
tulkinnan: koska Moskovassa pi-
ti kaiken aikaa varoa kirjoitta-
masta itseään ulos, kirjeenvaiht-
ajasuhteet epäonnistuivat eikä
niitä olisi pitänyt aloittaakaan.
Tämä on kuitenkin omaa jälki-
käteispohdiskeluani, ei Uskalin.

Väitöskirjan tekijä on laatinut
noin satasivuisen johdannon, jo-
ta mielellään suosittelen kaikille
tiedotusopin opiskelijoille. Siinä
hän esittelee useita teoreettisia
malleja tai tutkimustraditioita –
sanonta hänen omansa – jopa
niin tarkkaan, että jatkossa hän
ei löydä niille juuri käyttöä.
Haittaako tämä? No eipä minus-
ta. Kiintoisaa on havaita, miten
eri tavoin toimittajat ammattin-
sa puitteissa voidaan mieltää.
Yksi tutkija pitää heidän persoo-
nallisia ominaisuuksiaan merki-
tyksettöminä, kun taas toinen
väittää lehtijuttujen olevan yhtä
niiden tekijöiden kanssa. Itse
olen välittävällä kannalla: toi-
mittajan persoonalla on merki-
tystä, mutta sitä on yhtä lailla
hänen esimiehillään, koko työ-

Turo Uskali
”Älä kirjoita itseäsi ulos”
Suomalaisen Moskovan-
kirjeenvaihtajuuden alku-
taival 1957–1975
Jyväskylä Studies in
Humanities 6
Jyväskylä 2003
483 s.

paikallaan, yhteiskunnallisilla ti-
lanteilla, joista hän tekee ”jut-
tuja” ja jotka pakosta vaikutta-
vat häneen. Uskali tuntuu ole-
van hyvin samoilla linjoilla.

Entä journalismin vastaanot-
tajat, joita voisimme kutsua
vaikka ”lukijoiksi”? Totta kai
heillä on omat suhteelliset va-
pausasteensa, kuten myös Uska-
li toteaa. Niitä on tutkittava tuo-
reeltaan, ei vuosikymmenien
päästä – valitettavasti.

Palaan syksyyn 1944. Mielialat
olivat kirjavat, siitä olen varma.
Itse kuuluin pikkupoikanakin
niihin, jotka halusivat oppia tun-
temaan edes vähäsen itänaapuria.
Aikuisena olin kekkoslainen ja
tämän sanon ylpeänä. Jokainen
Moskovaan lähetetty kirjeen-
vaihtaja oli minulle ilon aihe
vuoteen 1975 saakka, johon kir-
ja päättyy, ja vielä sen jälkeenkin.